

EMPATİK BECERİ VE İNSAN DOĞASI ANLAYIŞI

Dr. T. Fikret KARAHAN⁹

GİRİŞ

Rogers, 1970'li yıllarda empatiyi; bir kişinin kendisini karşısındaki kişinin yerine koyarak olaylara onun bakış açısıyla bakması, o kişinin duygu ve düşüncelerinin doğru olarak anlaması, hissetmesi ve bu durumu ona iletmesi süreci olarak tanımlamıştır. ¹ Rogers'a göre, hem bireysel hem de grupla psikolojik danışma sürecinde, danışanın kendini keşfetmesi, tanınması ve olumlu yönde değişmesi için gerekli koşulların başında empati gelmektedir.²

Rogers'ın empati konusunda üzerinde durduğu önemli nokta "taklit" değil, "yer değişimi" dir. Birey bir başkasının davranışlarını tam olarak yapamaz, sadece onun duygu, düşünce ve davranışlarını, kendini onun yerine koyarak anlamaya çalışır ve anladığında karşısındakine yansıtır.³

Rogers'a göre danışman, empati yoluyla danışanın iç dünyasını; danışan gibi kızmadan, korkmadan veya karamsarlığa düşmeden kendi dünyasınıymış gibi algılayarak farketmediği duygu ve yaşantıları ona yansıtmalıdır.⁴ Böylece empati kurulabilecek ve psikolojik yardım verilmesi kolaylaşacaktır. Empatinin kurulabilmesi diğer bir acıdan, danışanın gönderdiği iletilerin danışman tarafından çözülebilmesine bağlıdır.⁵ Aynı şekilde bireyler arası ilişkilerde de; gönderilen iletilerin duygusal yönü ve içeriği ile algılanması, empatik bir iletişimin ön şartı sayılabilir.⁶

⁹ Eğitim Fakültesi Bilimleri Bölümü Öğretim Görevlisi

¹ Ü. Dökmen, *İletişim Çatışmaları ve Empati*, (İstanbul: Sistem Yayıncılık ve Matbaa A.Ş., 1994), S. 119.

² C.J.V. Kolk, *Introduction to Group Counseling and Psychotherapy*, (Columbus: A Bell and Howell Company, 1985), S. 255.

³ B. Shertzer, S.C. Stone, *Fundamentals of Counseling*, (Baston: Houghton Mifflin Company, 1974), S. 266

⁴ J.O. Prochaska, *Systems of Psychotherapy*, 2. Ed. (Chicago: The Darsey Press, 1984), S. 104-105

⁵ C.E.Beck, *Philosophical Foundations of Guidance*, (Wisconsin: Prentice-Hall, Inc. 1964), S.62

⁶ B.N.Ard, *Counseling and Psychotherapy*, (California: Science and Behavior Books, Inc., 1966), S. 64

Danışman tarafından algılanan her türlü duygu, düşünce ve yaşantının; danışana problemlerini, çatışmalarını ve çıkmazlarını anlayabileceği ve çözebileceği bir biçimde yansıtılması empatinin iletişimsel yönünü oluşturmaktadır.⁷ Bu süreçte dikkatli dinleme, sözel iletişim, susma ve sözel olmayan yöntemlerle iletişim son derece etkilidir. Danışman kendi duygu ve sorunlarını bir kenara koyarak dikkatini sadece danışanın duygularına yoğunlaştırmalıdır.⁸ Böylece empatik ilişkinin kurulması kolaylaşacaktır. Empatik ilişkinin kurulmasında, danışman'ın danışana anlayış ve hoşgörü ile yaklaşması ve danışanın ifade ettiği duyguların ötesine geçmesi önemlidir, öneri ve moral verme gibi tepkiler ise empatik ilişkiyi engellemektedir.⁹

Yukarıda yapılan açıklamalardan anlaşılacağı gibi danışma sürecinde ve danışman eğitiminde empati önemli bir yer tutmaktadır. Buna ek olarak, danışmanların insan doğası ile ilgili olarak olumlu görüş ve düşüncelere de sahip olmaları gereklidir. Danışmanlar için en çok vurgulanan kişilik özellikleri arasında; insanı sevme ve sayma, insanları anlayabilme, insanı her zaman değerli bir varlık olarak görme, yargılamadan ve eleştirmeden insanları olduğu gibi kabul edebilme hoşgörünlük gibi kişilik özellikleri sayılabilir.¹⁰ Bu özellikler, aslında bir danışman adayında bulunması gereken olumlu insan doğası anlayışını ifade etmektedir. Bu açıklamalara dayalı olarak bu çalışmada; PDR öğrencilerinin empatik becerileri ile insan doğasına ilişkin görüş ve düşünceleri arasındaki ilişkiler incelenmektedir.

Problem

Bu çalışmada Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi EBB Psikolojik Danışma ve Rehberlik Anabilim Dalı öğrencilerin; empatik becerileri ile onların bireysel farklılık değişkenleri olarak nitelenebilecek insan doğasına ilişkin görüşleri arasındaki ilişkiler incelenmektedir.

Araştırmada ayrıca, PDR öğrencilerinin empatik becerilerinin ve insan doğasına ilişkin görüşlerinin cinsiyet, öğretim grubu ve sınıf düzeyine göre değişip değişmediği de incelenmektedir.

Alt Problemler

Bu çalışmada problemin ayrıntılı olarak incelenebilmesi için aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

---

⁷ G.Egan, *Encounter: Group Processes For Interpersonal Growth*, (California: Brooks/Cole Publishing Company, 1970), S. 280-283.

⁸ J.T.Bowman and Others, *Theories and Strategies in Counseling and Psychotherapy*, 2.Ed., (New York: Prentice Hall, 1989), S. 76

⁹ C.H.Patterson: *Relationship Counseling and Psychotherapy*, (New York: Harper and Row, Publishers, 1974), S. 56

¹⁰ M. Kepçeoğlu, *Psikolojik Danışma ve Rehberlik*, (Ankara: Kadoğlu Matbaası, 1990), S. 234

1.İnsanlara Güven, Özgecilik, Bağımsızlık, İstem Gücü ve Akılcılık, İnsan Doğasının Karmaşıklığı ve İnsan Doğasının Değişebilirliği anlayışı birbirinden farklı olan öğrencilerin empatik beceri puanları arasında önemli farklar bulunmakta mıdır?

2.Cinsiyet, sınıf düzeyi ve öğretim grubuna göre, öğrencilerin empatik beceri puanları arasında önemli farklar bulunmakta mıdır?

3.Cinsiyet, sınıf düzeyi ve öğretim grubuna göre öğrencilerin; İnsanlara Güven, Özgecilik, Bağımsızlık, İstem Gücü ve Akılcılık, İnsan Doğasının Karmaşıklığı ve İnsan Doğasının Değişebilirliği anlayışı arasında önemli farklar bulunmakta mıdır?

Yöntem

Bu araştırmanın evreni, 1996-1997 öğretim yılında O.M.Ü. Eğitim Fakültesi E.B.B. Psikolojik Danışma ve Rehberlik Anabilim Dalı'nda , I. ve II. öğretim grubunda, 1., 2., 3. ve 4. sınıflarda öğrenim gören 166 kız, 204 erkek toplam 370 öğrenciyi kapsamaktadır. Örneklem oluşturulurken evrende yer alan, I. ve II. öğretim grubunda her sınıf düzeyine ulaşılmış olup, 89 kız, 91 erkek toplam 180 öğrenci örnekleme alınmıştır. Denencelerin test edilmesinde F-test, t-testi ve Duncan Testi teknikleri kullanılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada öğrencilerin empatik beceri düzeylerini ölçme amacıyla Dökmen (1988) tarafından geliştirilerek geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılan Empatik Beceri Ölçeği B. Formu kullanılmıştır.¹¹ Ayrıca öğrencilerin insan doğasına ilişkin görüşlerini ölçme amacıyla Wrightsman tarafından geliştirilen ve Akyıldız (1981) ve Dönmez (1987) tarafından ayrı ayrı Türkçe'ye uyarlanan ve en son Öner (1990) tarafından her iki çalışma birleştirilerek yeniden uyarlama, geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılan İnsan Doğası İle İlgili Felsefe Ölçeği kullanılmıştır. Bu ölçek, 6 alt boyutta toplam 84 maddeden oluşmaktadır.¹²

Bulgular ve Yorum

Bu çalışmada empatik beceri ile İnsan Doğası İle İlgili Felsefe Ölçeği alt boyutları arasındaki ilişkiyi inceleyebilme amacıyla; İnsan Doğası ile ilgili Felsefe Ölçeği'nin her alt boyutundan alınabilecek puanların alt ve üst sınırları olan -42 puan ile +42 puan arasında; çok düşük, düşük, orta ve yüksek olmak üzere dörtlü yorum kategorisi oluşturulmuş ve istatistiksel analizler buna göre yapılmıştır.

¹¹ Ü. Dökmen, "Empatinin Yeni Bir Modele Dayanarak Ölçülmesi ve Psikodrama ile Geliştirilmesi", (Ankara: A. Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, C-21,S. 1-2, 1988), S. 174-177.

¹² U. Öner, "Grup Yaşantısının Üniversite Öğrencilerinin İnsan Doğası Anlayışına Etkisi" (Ankara: A. Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, C-24, S-1, 1992), S. 72-73.

1. İnsan Doğası İle İlgili Felsefe Ölçeğinin alt boyutlarından olan İnsanlara Güven, Özgecilik, İnsan Doğasının Karmaşıklığı ve İnsan Doğasının Değişebilirliği anlayışı düzeyleri düşük, orta ve yüksek olan öğrencilerin empatik beceri puanları arasındaki farkların .05 düzeyinde önemsiz olduğu saptanmıştır.

Aynı ölçeğin alt boyutlarından olan Bağımsızlık anlayışı düzeyleri düşük, orta ve yüksek olan öğrencilerin empatik beceri puanları arasındaki ilişkilerin ise .01 düzeyinde önemli olduğu saptanmıştır. ($F=6.4$; $P<.01$; $X_D=152$; $X_O=162.86$; $X_Y=179.07$). Bu önemli farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını belirleme amacıyla yapılan Duncan Testi sonucunda; bağımsızlık anlayışı düzeyleri yüksek ve orta gruptaki öğrencilerin empatik beceri puanlarının, diğer öğrencilerden daha yüksek olduğu saptanmıştır. Yani insan doğasını daha bağımsız olarak algılayan; başka bir deyişle İnanıldığı düşüncelerini savunma, kendi kararlarını verebilme, doğru kabul ettiği görüş ve düşüncelere bağlı kalma, başkalarından bağımsız olarak yeni düşüncelere açık olma, gibi konularda olumlu düşüncelere sahip olan öğrencilerin empatik becerilerin diğer öğrencilere göre daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Sistem Gücü ve Akılcılık anlayışı düzeyleri düşük, orta ve yüksek olan öğrencilerin, empatik beceri puanları arasındaki farklılığın da .01 düzeyinde önemli olduğu saptanmıştır. ($F=4.82$ $P<.01$; $X_D=149.05$; $X_O=157.47$; $X_Y=170.63$). Bu önemli farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını saptama amacıyla yapılan Duncan Testi Sonucunda; istem güçlü ve akılcılık anlayışı düzeyleri yüksek olan öğrencilerin empatik beceri puanlarının da diğer öğrencilere göre daha yüksek olduğu saptanmıştır. Yani; insan doğasını akılcı olarak algılayan ve değerlendiren başka bir deyişle insanların bilinçli davranışlar sergilediğini ve kendi davranışlarının farkında olduğunu düşünen, insanların olaylar ve insanlar karşısında kendi akıl ve mantığını kullandığını düşünen, insanların kendi yaşantılarının da denetim güçlü olduğunu, güçlü ve zayıf yönlerini tanıdığını düşünen bireylerin empatik becerilerinin, diğer öğrencilerden daha yüksek olduğu saptanmıştır.

2. Kız ve erkek öğrencilerin empatik beceri puanları arasındaki farkların .05 düzeyinde önemsiz olduğu saptanmıştır. ($t=.53$, $P>.05$; $X_K=160.44$; $X_E=158.2$)

Ayrıca, I ve II. öğretim grubunda öğrenim gören öğrencilerin empatik beceri puanları arasındaki farkların .05 düzeyinde önemsiz olduğu saptanmıştır. ($t = .79$; $P>.05$; $X_I=160.89$; $X_{II}=157.54$)

Sınıf düzeyine göre; 1., 2., 3. ve 4. sınıflarda öğrenim gören öğrencilerin empatik beceri puanları arasındaki farkların .001 düzeyinde önemli olduğu saptanmıştır. ($F=26.08$, $P<.001$ $X_1=140$; $X_2=149.27$; $X_3=175.46$; $X_4=177.15$). Bu önemli farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını saptama amacıyla yapılan Duncan Testi sonucunda; 4. ve 3. sınıf öğrencilerinin empatik beceri puanlarının; 1. ve 2. sınıf öğrencilerinin empatik beceri puanlarından daha yüksek olduğu saptanmıştır. Başka bir deyişle sınıf düzeyi yükseldikçe, öğrencilerin empatik beceri puanları da yükselmektedir. Bu durum, öğrencilere verilen danışmanlık eğitiminin, empatik beceri açısından önemli ölçüde etkili olduğunu göstermektedir.

3. Kız öğrencilerle erkek öğrencilerin, İnsan Doğası ile ilgili Felsefe Ölçeği'nin alt boyutları olan Güven, Özgecilik, Bağımsızlık, İstem Gücü ve Akılcılık ve İnsan Doğasının Karmaşıklığı alt boyutlarından aldıkları puanlar arasındaki farkların .05 düzeyinde önemsiz olduğu saptanmıştır.

İnsan Doğasının Değişebilirliği alt boyutunda ise; kız ve erkek öğrencilerin puanları arasındaki farklılığın kız öğrencilerin lehine .01 düzeyinde önemli olduğu ($t=2.85$, $P<.01$; $X_K=15.34$, $X_E=11.72$) kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre insan doğasını daha değişebilir olarak algıladıkları saptanmıştır. Yani kız öğrenciler, insanların olaylara tepkisinin durumdan duruma değişebileceği, farklı insanların aynı durumlara farklı tepkiler verebileceği, insanların kişiliklerinin kendine özgün ve temel ilgi, güdü ve ihtiyaçlarının farklı olduğu, insanların kişilik özelliklerinin uygun yollarla değişebileceği ve insanların çocuklukta kişilik özellikleri ile yetişkinlikteki'nin aynı olamayacağı gibi konularda erkeklere göre daha olumlu düzeyde algı ve düşüncelere sahip oldukları söylenebilir.

I. ve II. öğretim grubundaki öğrencilerin; İnsan Doğası ile ilgili Felsefe Ölçeği'nin alt boyutları olan Güven, Özgecilik, Bağımsızlık, İstem Gücü ve Akılcılık, İnsan Doğasının Karmaşıklığı ve İnsan Doğasının Değişebilirliği alt boyutlarından oldukları puanlar arasındaki farkların .05 düzeyinde önemsiz olduğu saptanmıştır. Yani I. ve II. öğretim öğrencilerinin insan doğasına ilişkin görüş ve düşünceleri arasında önemli benzerlikler bulunmaktadır.

!Sınıf düzeyine göre öğrencilerin insan doğasına ilişkin görüşleri incelendiğinde ise 4. sınıf öğrencilerinin insan doğasına ilişkin daha olumlu düzeyde görüş ve düşüncelere sahip oldukları gözlenmektedir.

İnsanlara Güven alt boyutunda; 1., 2., 3., ve 4. sınıf öğrencilerinin puanları arasındaki farkların .001 düzeyinde önemli olduğu saptanmıştır. ($F=8.79$; $P<.001$; $X_1=-5.37$; $X_2=-5.74$; $X_3=-1.97$; $X_4=5.5$). Bu önemli farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını saptama amacıyla yapılan Duncan Testi sonucunda, 4. sınıf öğrencilerinin, diğer öğrencilere göre insan doğasını daha güvenilir buldukları saptanmıştır. Yani sınıf düzeyi yükseldikçe, öğrencilerin insanların güvenilirliği hakkındaki görüşleri de olumlu yönde değişmektedir. Birinci ve ikinci sınıf öğrencileri ise insan doğasını güvenilir ve dürüst bulmamaktadır.

Özgecilik alt boyutunda; 1., 2., 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin puanları arasındaki farkların .05 düzeyinde önemli olduğu saptanmıştır. ($F=2.53$; $P<.05$; $X_1=1.17$; $X_2=2.37$; $X_3=3.97$; $X_4=7.55$). Bu önemli farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını saptama amacıyla yapılan Duncan Testi sonucunda, 4. sınıf öğrencilerinin diğer öğrencilere göre insan doğasını özgecilik yönüyle daha olumlu düzeyde algıladıkları saptanmıştır. Yani 4. sınıf öğrencileri diğer öğrencilere göre, insanları daha tutarlı yardımsever, daha az bencil, daha dost canlısı, başkalarının ihtiyaçları sorunları ve duygularıyla daha çok ilgilenen ve insanları daha az çıkarıcı olarak değerlendirmekte ve algılamaktadırlar. 1., 2. ve 3. sınıf öğrencileri ise insan doğasını bencil, tutarsız, çıkarıcı ve yardıma yanaşmaz olarak değerlendirmektedir.

Bağımsızlık alt boyutunda; 1., 2., 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin puanları arasındaki farkların .01 düzeyinde önemli olduğu saptanmıştır. ($F=4.79$; $P<.01$; $X_1=-1.02$; $X_2=-1.55$;

$X_3=2.07$; $X_4=6.4$). Bu önemli farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını saptama amacıyla yapılan Duncan Testi sonucunda, 4. sınıf öğrencilerinin diğer öğrencilere göre insan doğasını daha bağımsız olarak algıladıkları saptanmıştır. Yani 1., 2. ve 3. sınıf öğrencileri insan doğasını; inançlar, karar verme, başarı, kendi görüş ve düşüncelerine göre yaşama, yeni düşüncelere açık olma ve inançları açıklama gibi konularda bağımsız olarak görmemekte başka bir deyişle dıştan-denetimli olarak değerlendirmektedir.

İstem Gücü ve akılcılık alt boyutunda; 1., 2., 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin puanları arasındaki farkların .05 düzeyinde önemli olduğu saptanmıştır. ($F=3.38$; $P<.05$; $X_1=10.46$; $X_2=11.7$; $X_3=14.05$; $X_4=16.34$). Bu önemli farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını saptama amacıyla yapılan Duncan Testi sonucunda; 4. sınıf öğrencilerinin insan doğasını diğer öğrencilere göre daha akılcı, bilinçli, mantıklı ve içten denetimli olarak algıladıkları saptanmıştır. Birinci ve ikinci sınıf öğrencileri ise insan doğasının istem gücünü ve akılcı yönünü olumsuz düzeyde değerlendirmektedir.

İnsan Doğasının karmaşıklığı alt boyutunda; 1., 2., 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin puanları arasındaki farkların .05 düzeyinde önemsiz olduğu saptanmıştır. Yani sınıf düzeyine göre öğrencilerin; insanın karmaşık bir yapıya sahip olduğu, insanlara ilişkin ilk izlenimlerin yanlış olabileceği, insanların çok kısa zamanda tanınamayacağı, bir insanın birkaç sözcükle tanımlanamayacağı gibi insan doğasına ilişkin görüşleri arasında yakın benzerlikler gözlenmektedir.

İnsan doğasının değişebilirliği alt boyutunda; 1., 2., 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin puanları arasındaki farkların .05 düzeyinde önemli olduğu saptanmıştır. ($F=3.13$, $P<.05$; $X_1=10.87$; $X_2=13.13$; $X_3=13.21$; $X_4=16.22$). Bu önemli farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını saptama amacıyla yapılan Duncan Testi sonucunda; 4. sınıf öğrencilerinin diğer öğrencilere göre, insan doğasını daha değişebilir buldukları saptanmıştır. Yukarıda verilen sayısal verilere dikkat edildiğinde; birinci sınıf öğrencilerinin insan doğasını değişmeye kapalı olarak algıladıkları ve değerlendirdikleri görülmektedir.

Bu bölümde verilen istatistiksel analizler gözden geçirildiğinde; insan doğasını diğer öğrencilere göre daha bağımsız ve daha akılcı olarak algılayan PDR öğrencilerinin empatik becerilerinin de diğer öğrencilere göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Dolayısıyla insan doğasını bağımsız ve akılcı olarak algılama ile empatik beceri arasında yakın ve önemli bir ilişki olduğu söylenebilir.

Sınıf düzeyi yükseldikçe PDR öğrencilerinin empatik becerilerinin de yükseldiği saptanmıştır. Empatik beceri açısından, öğrencilere verilen danışmanlık eğitiminin onları olumlu yönde değiştirebildiği söylenebilir. Bu çalışmada elde edilen bulgularla, Akboy ve Baysal'ın (1994) yaptıkları çalışmada elde edilen bulgular arasında benzerlik görülmektedir. Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik, Sınıf Öğretmenliği ve Eğitim Programları ve Öğretimi bölümlerinde öğrenim gören öğrencilerin empatik beceri puanlarını karşılaştırdıkları çalışmada; PDR öğrencilerinin empatik beceri puanlarının, diğer öğrencilerden daha yüksek olduğunu

saptamışlardır. Ayrıca PDR 4. sınıf ile 1. sınıf öğrencilerinin empatik beceri puanları arasında da 4. sınıf lehine önemli farkların olduğunu saptamışlardır.¹³

Bu araştırmada, sınıf düzeyi yükseldikçe PDR öğrencilerinin insan doğasına ilişkin görüşlerinde de önemli ve olumlu yönde değişimler meydana geldiği saptanmıştır. 1. ve 2. sınıf öğrencilerinde, insan doğasına ilişkin olumsuz görüş ve düşünceler çok yaygın iken, 3. ve 4. sınıf öğrencilerinde de insan doğasına ilişkin olumlu görüş ve düşüncelerinin çok yaygın olduğu gözlenmiştir. Öğrencilere verilen danışmanlık eğitimi; onların insan doğası ile ilgili olumsuz görüş ve düşüncelerini olumlu yönde değiştirdiği söylenebilir.

Öneriler

Bu Araştırmada elde edilen bulgulara dayalı olarak aşağıdaki önerilerde bulunulmuştur.

1. Özellikle son sınıf düzeyinde mezuniyet aşamasında bulunan ve empatik becerileri zayıf ya da düşük olan öğrencilerin, empatik becerilerini geliştirmeleri için empatik beceri eğitimi kurslarına ağırlık verilmelidir.

2. İnsan doğasına ilişkin görüş ve düşünceleri olumsuz düzeyde olan öğrencilerin, bireysel ve grupla psikolojik danışma hizmetlerinden daha fazla yararlanmaları sağlanmalıdır. Böylelikle psikolojik yardım hizmeti vermesi beklenen bireylerin, daha sağlıklı kişilik yapılarına sahip olmaları sağlanabilir.

3. Empatik anlayış ve insan doğasına ilişkin olumlu görüş ve düşünceler, sadece psikolojik danışma ve rehberlik uzmanı olacak bireyler de değil, öğretmen olacak bireylerde de bulunması gereken temel kişilik özellikleri arasındadır. Bu açıdan bakıldığında, benzer bir araştırma, Eğitim Fakültesi öğrencilerine yönelik olarak da yapılabilir. Böylece insan doğası hakkında olumsuz görüş ve düşüncelere sahip olan öğretmen adayları belirlenerek, onların da bu eğitim süreci içinde gerekli psikolojik yardımı almaları sağlanabilir.

---

¹³ R. Akbay, A. Baysal, "Eğitim Bilimleri Bölümü Öğrencilerinin Empatik Beceri ve Empatik Eğilim Düzeylerinin belirlenmesi ve Karşılaştırılması" (Adana: Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi 1. Eğitim Bilimleri Kongresi Bildirileri, Cilt.2, 1994), S. 661-672.

KAYNAKÇA

- Akboy, R., Baysal, A. "Eğitim Bilimleri Bölümü Öğrencilerinin Empatik Beceri ve Empatik Eğitim Düzeylerinin Belirlenmesi ve Karşılaştırılması" Adana: Ç.Ü.Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Kongresi Bildirileri, Cilt.2, 1994.
- Ard, B. N., **Counseling and Psychotherapy**, California: Science and Behavior Books, Inc., 1966.
- Beck, C.E., **Philosophical Foundations of Guidance** Wisconsin: Prentice-Hall, Inc. 1964.
- Bowman, J. T., and Others, **Theories and Strategies in Counseling and Psychotherapy**, 2.Ed., New York: Prentice Hall, 1989.
- Dökmen, Ü., "Empatinin Yeni Bir Modele Dayanılarak Ölçülmesi ve Psikodrama ile Geliştirilmesi", Ankara: A. Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 1988.
- **İletişim Çatışmaları ve Empati**, İstanbul: Sistem Yayıncılık ve Matbaa A.Ş. 1994.
- Egan, G., **Encounter: Group Processes For Interpersonal Growth**, California: Brooks/Cole Publishing Company, 1970.
- Kolk, C. J. V., **Introduction to Group Counseling and Psychotherapy**; Columbus: A Bell and Howell Company, 1985.
- Öner, U., "Grup Yaşantısının Üniversite Öğrencilerinin İnsan Doğası Anlayışına Etkisi", Ankara: A. Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, c: 24, S. 1. 1992
- Patterson, C. H., **Relationship Counseling and Psychotherapy**, New York: Harper and Row Publishers, 1974.
- Prochaska, J. O., **Systems of Psychotherapy**, 2.Ed., Chicago: The Dorsey Press, 1984.
- Shertzer, B., Stone, S.C., **Fundermentals of Counseling**, Baston: Houghton Mifflin Company, 1974.